

# Innehåll

Förord 9

## KAPITEL 1

---

Inledning 11

## KAPITEL 2

---

Byggplatsdirektivet och svenska rättsordningen 13

- 2.1 Ramdirektivet om arbetsmiljö och byggplatsdirektivet 13
- 2.2 EU-kommissionen granskar Sverige 14
- 2.3 Svenska anpassningar till byggplatsdirektivet 14
- 2.4 Anpassningar i AFS om Byggnads- och anläggningsarbete 15
- 2.5 Sammanfattning av förändringarna 16
- 2.6 Sverige har lagt till bestämmelser 17

## KAPITEL 3

---

Ansvar och påföljder 19

- 3.1 Allmänt om ansvar 19
- 3.2 Processrättsliga principer såsom bevisbörda, bevisstyrka m.m. 20
- 3.3 Skyddssubjekten i AML 21
- 3.4 Närmare om förvaltningsrättsligt ansvar – Arbetsmiljöverket 22
- 3.5 Närmare om straffrättsligt ansvar 23
- 3.6 Hur hanteras byggarbetsmiljöansvar och arbetsgivaransvar sett i straffrättslig belysning? 24
- 3.7 Gränssnittet mellan arbetsgivaransvar och byggarbetsmiljöansvar 24
- 3.8 Mer om civilrättsligt ansvar 25
- 3.9 Arbetsolyckor 25
- 3.10 Domstolar 26
- 3.11 Straff 26
- 3.12 Annan rättsverkan än straff 30

## KAPITEL 4

---

Skyddsansvar 35

- 4.1 Skyddsansvar i allmänhet 35
- 4.2 De viktigaste skyddsansvaren i AML 35
- 4.3 Samordningsansvar, rådandeansvar 36
- 4.4 Allmänt skyddsansvar i AML 45

## KAPITEL 5

---

### Arbetsmiljöansvaret kontra kontrollansvaret 49

- 5.1 Allmänt om arbetsmiljölagen (AML) och plan- och bygglagen (PBL) 49
- 5.2 Olika roller 50
- 5.3 Kontrollansvarig kontra BAS-P 50
- 5.4 Kontrollansvarig kontra BAS-U 51
- 5.5 Sammanfattande slutsatser 51

## KAPITEL 6

---

### Byggherren, uppdragstagaren och tillverkaren av monteringsfärdiga anläggningar m.m. 53

- 6.1 Byggherren och den rådande 53
- 6.2 Uppdragstagaren; Att överlåta byggarbetsmiljöansvar, BA, till uppdragstagare 65
- 6.3 Tillverkaren av monteringsfärdiga anläggningar m.m. 68

## KAPITEL 7

---

### Projektörer, arkitekter, konstruktörer m.fl. 71

- 7.1 Projekterings villkor 71
- 7.2 Projektering som delmängd av byggarbetsmiljöansvaret och/eller som självständigt projektörsansvar 72
- 7.3 Vem är den som har projektörsansvar? 73
- 7.4 Hur ser projekteringshandlingarna ut? 74
- 7.5 Projektering m.m. under U-skedet 75
- 7.6 Vem är planeraren? 76
- 7.7 Projektören ska också planera 76
- 7.8 Vilka är skyldigheterna inom projektering? 76
- 7.9 Särskilt om hållfasthet 79
- 7.10 Upphandling av projektör kan innebära en slags straffrättslig lättnad för den byggarbetsmiljöansvarige 79
- 7.11 "inom ramen för sina uppdrag" 80
- 7.12 Rutiner för integrering av arbetsmiljöaspekter 81
- 7.13 Grundläggande utbildningar 820

## KAPITEL 8

---

### BAS-P 83

- 8.1 Allmänt 83
- 8.2 BAS-P kan innebära väldigt olika åligganden 83
- 8.3 Uppgifter och skyldigheter för BAS-P enligt AML och AFS 84
- 8.4 BAS-P – en checklista 85
- 8.5 Samspel mellan olika BAS 90

## KAPITEL 9

---

### BAS-U 93

- 9.1 BAS-U:s skyldigheter eller ansvar 93
- 9.2 BAS-U:s skyldigheter enligt lag och föreskrifter 93
- 9.3 BAS-U – en checklista 96
- 9.4 Vad BAS-U inte måste 98
- 9.5 Skyldigheter enligt företagets regler 98
- 9.6 Samspel mellan olika BAS 99

## KAPITEL 10

---

### Förtydligande av lämplighet gällande BAS 101

- 10.1 Arbetsmiljöverkets föreskrifter 101
- 10.2 Arbetsmiljöverkets förtydligande av kraven 102
- 10.3 Hur svensk standard definierar begreppet kompetens 105
- 10.4 Personcertifiering 105

## KAPITEL 11

---

### Privatpersoner som byggherre och konsumenttjänstlagen 107

- 11.1 Ansvar enligt lag 107
- 11.2 När gäller konsumenttjänstlagen? 108
- 11.3 Fallgropar 108

## KAPITEL 12

---

### Praktiska exempel från olika företag 111

- 12.1 Att skapa egen organisation för att hantera byggherrekraven 111
- 12.2 Infrastrukturföretaget 112
- 12.3 Industriföretaget 113
- 12.4 Byggkonsulten 115
- 12.5 Byggentreprenören 115
- 12.6 Fastighetsbolaget 116

## KAPITEL 13

---

### Entreprenadjuridiska infallsvinklar samt avtalsexempel 119

- 13.1 Olika entreprenadformer 119
- 13.2 Olika upphandlingsformer 121
- 13.3 Överlåtelse av byggarbetsmiljöansvaret, BA 124
- 13.4 Några standardavtal och standardavtalsföreskrifter 127
- 13.5 Exempel 128
- 13.6 Formella krav 133

## KAPITEL 14

---

### Hantering av bygg- eller anläggningsarbete i ett ledningssystem 135

- 14.1 Allmänt om ledningssystem 135
- 14.2 Kvalitetsledning 139
- 14.3 Miljöledning enligt ISO 14 001 139
- 14.4 Arbetsmiljöledning enligt AFS 2001:1 140
- 14.5 Arbetsmiljöledning enligt OHSAS 18 001 140
- 14.6 Arbetsmiljöledning enligt den kommande standarden ISO 45 001 141

## KAPITEL 15

---

### Systematiskt arbetsmiljöarbete 143

- 15.1 Allmän kommentar 143
- 15.2 Kommentarer till föreskrifterna i AFS 2001:1 146

## KAPITEL 16

---

### EG- och EU-utblick 203

- 16.1 Maastrichtfördraget med EG och EU 203
- 16.2 Lissabonfördraget = det moderna EU 203
- 16.3 EU är överstatligt 204
- 16.4 Danmark 204
- 16.5 Finland 205
- 16.6 Storbritannien jämte Nordirland och Gibraltar 205
- 16.7 Sverige 206
- 16.8 Tyskland 206
- 16.9 Övriga EU-länder 207

## KAPITEL 17

---

### Rättsfall om byggarbetsmiljö m.m. 209

- 17.1 Förvaltningsrättsliga mål 209
- 17.2 Straffrättsligt, avgjort i domstol eller av Åklagarmyndigheten Rema 214
- 17.3 Övriga straffrättsliga mål av näraliggande intresse 229

## KAPITEL 18

---

### Termer, definitioner och gemensamma samband 241

## KAPITEL 19

---

### Relevanta AFS 251

- 19.1 Allmänt 251
- 19.2 AFS 1981:14 Skydd mot skada genom fall 252
- 19.3 AFS 1981:15 Skydd mot skada genom ras 255
- 19.4 AFS 1984:2 Bultpistol 257
- 19.5 AFS 1984:3 Spikpistol 258

- 19.6 AFS 1993:10 Maskiner och andra tekniska anordningar (som släppts ut på marknaden före 28 dec 2009) 259
- 19.7 AFS 1999:3 Bygg- och anläggningsarbete 259
- 19.8 AFS 1999:7 Första hjälpen och krisstöd 259
- 19.9 AFS 2001:1 Systematiskt arbetsmiljöarbete 259
- 19.10 AFS 2001:3 Användning av personlig skyddsutrustning 259
- 19.11 AFS 2003:6 Besiktning av lyftanordningar 259
- 19.12 AFS 2004:3 Stegar och arbetsbockar 260
- 19.13 AFS 2005:6 Medicinska kontroller i arbetslivet 260
- 19.14 AFS 2005:15 Vibrationer 260
- 19.15 AFS 2005:16 Buller 260
- 19.16 AFS 2006:1 Asbest 260
- 19.17 AFS 2006:4 Användning av arbetsutrustning 260
- 19.18 AFS 2006:6 Användning av lyftanordningar 261
- 19.19 AFS 2006:7 Tillfälliga personlyft med kranar 261
- 19.20 AFS 2007:1 Sprängarbete 261
- 19.21 AFS 2008:3 Maskiner (som släpptes ut på marknaden efter den 29 dec 2009) 261
- 19.22 AFS 2009:2 Arbetsplatsens utformning 261
- 19.23 AFS 2010:1 Berg- och gruvarbete 261
- 19.24 AFS 2012:2 Belastningsergonomi 262
- 19.25 AFS 2013:4 Ställningar 262
- 19.26 AFS 2014:43 Kemiska arbetsmiljörisker 262
- 19.27 AFS 2015:2 Kvarts – stendamm i arbetsmiljön 262
- 19.28 AFS 2015:4 Social- och organisatorisk arbetsmiljö 262
- 19.29 AFS 2015:7 Hygieniska gränsvärden 262

## Förord till tredje utgåvan

Denna utgåva har fått en genomgående bearbetning.

En genomgripande förändring som skett sedan den tidigare utgåvan är pga. att sanktionssystemet för överträdelser av vissa föreskrifter har ändrats. Systemet med att ha föreskrifter med bötesstraff riktade sig mot enskilda befattningshavare i företagen har, sommaren 2014, ändrats till att föreläggande om sanktionsavgift kan riktas mot företagen. Det är ofta fråga om kraftiga sanktionsavgifter. Detta är hanterat i nya utgåvan.

Något kapitel har tillkommit exempelvis, kapitel 17 Rättsfall om byggarbetsmiljö m.m., där korta referat av ett tjugotal avgöranden från olika instanser avslutas med författarnas personliga kommentarer. Kapitel 11 och 12 har slagits samman till kapitel 4. Vidare har vi brottats med nomenklatur: byggherreansvarig enligt AML och olika användningar och böjningar av dessa ord har i utgåva 3 ersatts med ett enda ord: byggarbetsmiljöansvarig med olika användningar och böjningar. Anledningen är den att det är enklare, rakare och mer pedagogiskt att skriva om byggarbetsmiljöansvar som ett paket av skyldigheter som faktiskt kan lyftas över i ett skriftligt avtal till en annan verksamhetsutövare (uppdragstagaren). Att kalla uppdragstagaren för byggherreansvarig har inte över den tid som gått sedan förra utgåvan känts komfortabelt. Att byta till byggarbetsmiljöansvarige gör det exempelvis mer begripligt när det ska förklaras vem som ska utse BAS.

Varmt tack får till den brittiska handläggaren vid HSE Bristol, Lucy McDonnell, HSE Construction Division, som förklarat hur UK har ändrat sina arbetsmiljöregler sedan första utgåvan av denna bok.

Vi riktar åter ett tack till förra kanslirådet Lars von Ehrenheim som har granskat vissa avsnitt knutna till prop. 2008/09:05. Vi tackar också de som granskat utan att träda fram med sina namn!

Västkusten april 2016

Benny Halldin och Yngve Levin

# Inledning

Handbokens syfte är att ge varje aktör en praktisk inblick i sina skyldigheter för att det sammantaget ska lyckas att skapa en säker och bra arbetsplats under såväl byggtiden som under det framtida brukandet.

Den 1 januari 2009 trädde viktiga förändringar i kraft i arbetsmiljölagen samt Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter AFS 1999:3 Byggnads- och anläggningsarbete. Dessa förändringar har sin grund i en anpassning till EG:s byggplatsdirektiv.

Förändringarna innebär bland annat att byggherren för varje byggprojekt ska utse en lämplig byggarbetsmiljösamordnare för planering och projektering (BAS-P) och en lämplig byggarbetsmiljösamordnare för utförandet (BAS-U).

Byggherrens skyddsansvar, byggarbetsmiljöansvaret, kan övertas av en verksamhetsutövare med verksamhet på byggplatsen. Därför är det inte alltid givet vem som är den byggarbetsmiljöansvarige. Svaret ges huruvida det finns en skriftlig överlåtelse av byggarbetsmiljöansvaret eller inte.

BAS kan vara en fysisk eller juridisk person. Om det är en juridisk person ska BAS bemannas med en eller flera personer. Alltså är BAS i detta fall en sak och en annan sak är vem som faktiskt handlägger uppgifterna. Den fysiske personen eller BAS-handläggaren ska vara lämplig. För att vara lämplig ska enligt AFS 1999:3 Byggnads- och anläggningsarbete, den aktuella personen ha den utbildning, kompetens och erfarenhet som behövs för att kunna utföra de uppgifter som åligger denne enligt arbetsmiljölagen och relevanta AFS:ar.

Den byggarbetsmiljöansvarige ska kunna styrka denna lämplighet. Samtidigt betonas den byggarbetsmiljöansvariges ”back-up-ansvar” för BAS med innebörd att alla tillkortakommanden från en BAS kan ledas tillbaka till byggarbetsmiljöansvarige.

I ett projekt får det samtidigt aldrig finnas mer än en (1) BAS-U, per projekt, yta och tid. Däremot kan rollen ges till olika fysiska eller juridiska personer i olika skeden. Vid stora projekt kan det behövas flera fysiska personer som sköter uppgifterna.

Respektive BAS-funktion ska ansvara för övergripande arbetsmiljöfrågor och riskbedömningar samt samordna arbetsmiljöarbetet. Detta faktum fråntar inte övriga aktörer från ett eget ansvar för att inom ramen för sitt arbete bidra till att skapa en tillfredställande arbetsmiljö.

Förändringarna i lag och föreskrifter följdes av en två år lång övergångsperiod där kraven på formell kompetens för byggarbetsmiljösamordnarna inte behövde styrkas. Denna tredje utgåva av handboken skrivs sedan det gått fem år som reglerna varit fullt ut tillämpliga.

Under denna tid har också sanktionssystemet för brott mot bestämmelser i olika föreskrifter setts över varvid ett systemskifte skett. I detta skifte har personliga straff såsom böter försvunnit och ersatts med sanktionsavgifter.

Till detta ska läggas att ett antal avgöranden har kommit från våra domstolar och att vi idag mycket tydligare kan se hur branschen valt att hantera de nya reglerna.

Sammantaget har en hel del sakförhållanden ändrats och erfarenheter vunnits som gjort det meningsfullt att se över denna ”Handbok för byggarbetsmiljösamordnare” och förhoppningsvis kunna ge ett ännu bättre stöd i arbetsmiljöarbetet till framtida läsare.



## KAPITEL 2

---

# Byggplatsdirektivet och svenska rättsordningen

## 2.1 Ramdirektivet om arbetsmiljö och byggplatsdirektivet

EU har inom vissa områden övergripande direktiv som anger ramar och minimikravnivåer, exempelvis ramdirektivet om vatten eller ramdirektivet om arbetsmiljö<sup>1</sup> som avser systematiskt arbetsmiljöarbete. Särddirektiven härunder, även dessa minimikravdirektiv, avser reglering av specifika ämnen, produktgrupper, näringsgrenar m.m. Ett av särddirektiven under ramdirektivet är byggplatsdirektivet<sup>2</sup> som är av stor betydelse för byggarbetsmiljöansvaret. Sverige har formellt varit bundet av alla EG- och EU-direktiv sedan den 1 januari 1994 när medlemskapet i EES ingicks. Sedan år 2009 heter det EU-direktiv. Därmed blev Sverige förpliktat att i den svenska rättsordningen transponera, dvs. införa, alla direktiv. Detta sker ibland i lagstiftningen men desto oftare, när det gäller arbetsmiljö, genom Arbetsmiljöverkets kungörelser i sin författningsserie AFS. Andra särddirektiv t.ex. arbetsplatsens utformning<sup>3</sup>, användning av arbetsutrustning<sup>4</sup> och användning av personlig skyddsutrustning<sup>5</sup>, har också betydelse för byggarbetsmiljöansvaret. Alla dessa har transponerats genom AFS:ar.

Motivet bakom utfärdande av byggplatsdirektivet är de allvarliga säkerhets- och sjukdomsrisker som finns på byggplatser och vilka grundar sig i otillfredsställande projektering eller planering på förberedelsestadiet. Bristfällig projektering har bidragit till över hälften av de arbetsolycksfall som inträffat på byggplatser inom EU. Dessutom förekommer det ungefär dubbelt så många olyckor och arbetssjukdomar bland byggnadsarbetare som hos den genomsnittlige arbetstagaren. Några av de vanligaste orsakerna är fall till lägre nivå, olämpliga arbetsställningar eller tunga lyft.

---

<sup>1</sup>89/391/EEG den 12 juni 1989 om åtgärder för att främja förbättringar av arbetstagarnas säkerhet och hälsa i arbetet.

<sup>2</sup>92/57/EEG den 24 juni 1992 om minimikrav för säkerhet och hälsa på tillfälliga eller rörliga byggarbetsplatser (åttonde särddirektivet enligt artikel 16.1 i direktiv 89/391/EEG).

<sup>3</sup>89/654/EEG.

<sup>4</sup>89/655/EEG.

<sup>5</sup>89/656/EEG.